

21. Nieć U. Naukowy ruch na / U. Nieć // Ziemia Wołyńska. – 1938. – № 1. – S. 168.
22. Sulimirski T. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Małopolsce Wchodniej i na Wołyniu / T. Sulimirski // Sprawozdanie z czynności i posiedzeń PAU. – 1937. – № 8. – S. 226–227.

Кинд-Войтюк Н. Исследование истории и памятников Волинского воеводства научными обществами Второй Речи Посполитой в 1921-1939 гг. Освещается деятельность Волинского общества краеведения и охраны памятников старины и Волинского общества друзей наук по выявлению, изучению и сохранению историко-культурных памятников Волини в межвоенный период. На основе архивных материалов охарактеризованы направления исследований обществ: научная поддержка исследователей, сбор материалов для польских музеев, издательская деятельность, проведения научных конференций, инвентаризация архивных материалов; популяризация на Волини историко-краеведческих исследований. Особое внимание автора обращено на организацию туристической деятельности, проведение краеведческих экскурсий.

Ключевые слова: научные общества, исторический памятник, археология, историко-краеведческие исследования, издательская деятельность.

Kind-Voitiuk N. The Scientific-Social Associations of the Poland in Research of the History and Monuments of Volyn Region. In the article the activity of Volyn Regional Studies associations and Volyn association of the friends of the science is depicting for display, investigation, reservation of historical and cultural monuments of Volyn region in the period between the wars. On the basis of archival materials are characterized by areas of research communities: scientific support to researchers, the collection of materials for the Polish museums, publishing, scientific konferentsiy inventory of archival materialov. Particular attention is paid to the organization of tourism activities, conducting local history tours, training guides.

Key words: scientific associations, historical monument, archaeology, historical and regional research, publishing work.

УДК 947.084(477)

Ігор Власюк –
доцент кафедри всесвітньої історії
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Організація кооперативних машинно-тракторних товариств у Волинській окрузі в другій половині 20-х років ХХ ст.

Досліджуються проблеми організації кооперативних машинно-тракторних товариств на території радянської Волини у другій половині 1920-х років, відповідні заходи органів державної влади.

Ключові слова: машинно-тракторні товариства, Волинь, нова економічна політика, селянство, радянська влада.

Постановка наукової проблеми та її значення. Селянська кооперація була і залишається важливою формою розвитку аграрних відносин в Україні. Проблеми розвитку різних видів сільськогосподарської кооперації, у т. ч. організації та діяльності машинно-тракторних товариств (далі – МТТ) в роки нової економічної політики 1920-х рр., є актуальною темою для дослідження та осмислення відповідного історичного досвіду.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. Проблема організації МТТ на території радянської Волини у другій половині 1920-х рр. залишається недостатньо вивченою, висвітленою переважно у загальному контексті розвитку сільського господарства України або Волини. Частково організація МТТ у регіоні знайшла відображення, зокрема, у статті Л. Ільчука [1], збірнику документів та матеріалів «Соціалістическое строительство на Житомирщине. 1921–1941» [2], а також в окремих інших виданнях.

© Власюк І., 2014

Метою статті є дослідження заходів органів радянської влади щодо організації та діяльності кооперативних МТТ на території Волинської округи у другій половині 1920-х рр., відповідних проблем і складнощів цього процесу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Як зазначає І. Рибак, на Волині селянське господарство в роки непу було недостатньо забезпечене необхідним сільськогосподарським реманентом. У Волинській окрузі станом на 1925 р. на 100 селянських господарств припадало 58 плугів, три букери, 80 борін, 0,1 сівалки, шість віялок, одна жатка, чотири молотарки, 55 возів на залізничному та один на дерев'яному ході. В інших округах (Коростенській, Бердичівській, Шепетівській) також особливо малим був відсоток сівалок, віялок, жаток та молотарок [3, с. 208].

Л. Ільчук звернув увагу на те, що досвід Волині періоду непу, в умовах значної кількості бідняцьких селянських господарств, показував, що успішне виробниче кооперування їх могло відбуватись по лінії створення простих колективних форм обробки землі (СОЗ) та машинних товариств для використання сільськогосподарського інвентарю [1, с. 129].

Сільськогосподарська кооперація у процесі просування сільгоспмашин на село відіграла головну роль, про що свідчить той факт, що, наприклад, у 1926/27 господарському році у Волинській окрузі майже всі машини та знаряддя продано саме через її установи (96,4 %) і лише 3,6 % – безпосередньо базою «Плугатаря» індивідуальним селянським господарствам. Усього в окрузі на 1927 р. машинопостачанням із житомирської бази «Плугатаря» займались 53 сільськогосподарських товариства [4, арк. 13].

Однак процес організації МТТ на селі відбувався у Волинській окрузі з певними проблемами та складнощами. У «Справі про колективізацію Волинського Окрплану» (1927 р.) констатовалося, що машинопостачання, як правило, звелось до мінімального задоволення лише самоплиного попиту селян, а низова кооперація та земельні органи не посилювали цю роботу [5, арк. 305]. Також, зокрема у протоколі від 3.01.1928 р. розширеної наради при секретаріаті Волинського окружного виконкому, зазначалося, що у цій справі не було належного керівництва та контролю щодо організації та діяльності цих товариств із боку центру, не завозилась відповідна документація; перешкодою називалась відсутність статутів для МТТ [6, арк. 22 зв.].

Тут спостерігалась поспішність в організації цієї справи, що, очевидно, була викликана певними стратегічними завданнями держави на майбутнє та її зацікавленістю у прискореному розвитку сільського господарства. Свідченням цього може бути, зокрема, інформація у витягу з протоколу наради голів районних комітетів незаможних селян (далі – КНС) при Волинському окружному комітеті КНС від 27.03.1927 р. У ньому зазначалось, що «Плугатар» занадто мало уваги приділяє кредитуванню незаможних селян у просуванні сільськогосподарських машин. Самі ж МТТ визнано першим ступенем до колективізації сільського господарства; вважалось за недоцільне перепродування ними машин. З іншого боку, тоді ж йшлося про те, щоб машини відпускались у першу чергу сільській бідноті, а не заможним верствам села; пропонувалось спростити форми видачі кредитів як для індивідуальних незаможних селянських господарств, так і колективних об'єднань незаможних селян [4, арк. 3].

План збуту машин для села Житомирською базою «Плугатаря» було виконано у період з 1.10.1926 р. до 1.07.1927 р. на 132 % причому найбільше машин відпущено за рахунок власних капіталів «Плугатаря» – на суму 405 864 крб., трохи менше за рахунок державних цільових кредитів Сельбанку – на 304 687 крб., а за готівку – на 163 035 крб. Отже, збут сільськогосподарських машин великою мірою залежав від першої та другої організації, оскільки лише заможна частина селянства могла дозволити собі придбання цієї техніки. Скажімо, база «Плугатаря» для полегшення збуту машин МТТ у більшості випадків завдатки готівкою не брала, відстрочуючи їх до двох місяців; по кредитах того ж «Плугатаря» можна було брати техніку в борг до двох років із виплатою 11 % річних. Державні цільові кредити Сельбанку для купівлі сільгоспмашин були більш вигідними для МТТ і розподілялись таким чином: 1) 70 % при короткостроковому кредитуванні до одного року під 7 % річних; 2) 30 % – при довгостроковому кредитуванні під 4 % річних; 3) кредитування по фонду селянської бідноти до 5 років [4, арк. 12 зв.].

Важливе значення, на наш погляд, має характеристика Інструкції по організації МТТ (1927 р.). У ній, зокрема, зазначалося, що необхідно стежити за тим, щоб члени КНС склали в МТТ не менш, ніж 75 % загальної кількості членів товариства. Вступний внесок для селянина мав бути не меншим, ніж 1 крб., а пайовий – не менш, ніж 5 крб. Згідно з інструкцією, постачання новим МТТ машин мало відбуватись через існуючу тоді мережу кооперації Окрсельспілки – сільськогосподарські товариства. Таким товариствам машини відпускались за собівартістю для бази «Плугатаря». Умови кредитування МТТ були такими: при купівлі МТТ сплачувало 5 % вартості машин, 10 % – через 75 днів. Сума, що залишалася після цього, сплачувалася у розстрочку за три роки для машин спрощеного асортименту (після закінчення першого року необхідно було сплатити 40 % суми залишку, після другого – наступні 30 %; третього – ще 30 %); для машин більш складних (поширеного асортименту) розстрочка становила п'ять років [4, арк. 53–54].

Пізніше також було визначено, що при організації МТТ воно мало нараховувати не менш, ніж 50 членів з мінімальною кількістю землі 75 дес. [7, арк. 93].

З протоколу № 43 засідання президії Волинської окружної планової комісії дізнаємось про необхідність організації у Волинській окрузі МТТ у зв'язку з наданням для цього урядом УСРР 500 тис. крб. по лінії організації «Плугатар». В окрузі було визнано за необхідне організацію 236 МТТ, причому роботу цю наказувалось провести не пізніше 1 лютого 1928 р. З цією ж метою планувалось організувати за асортиментом два типи МТТ: 1) спрощеного асортименту (обробляючі машини та січкарні з кератом) – на суму 1688 крб.; 2) поширеного асортименту (додатково ще сівалки, молотарки та ін.) – у тих селах, де вже проведено землеустрій та були громадські сівозміни із посівом конюшини – на суму 3018 крб. Загалом у Волинській окрузі планувалось організувати 160 товариств спрощеного типу та 76 – поширеного [2, с. 88–89].

По районах Волинської округи стан організації МТТ на листопад 1927 р. був таким (див. табл. 1):

Таблиця 1

Організація машинно-тракторних товариств у Волинській окрузі

Район	Кількість сіл	Існувало МТТ на 1.11.1927 р.	Завдання організувати кількість МТТ	
			спрощеного типу	поширеного типу
Ярунський	61	1	10	9
Новоград-Волинський	83	6	12	5
Пулинський	128	2	9	4
Володарський	93	3	9	4
Потіївський	140	4	11	5
Радомишльський	129	4	10	8
Коростишівський	42	1	13	8
Черняхівський	73	1	10	6
Мархлевський	83	10	18	4
Баранівський	54	3	14	5
Дзержинський	72	2	17	4
Троянівський	79	7	14	5
Іванківський	109	2	13	9
УСЬОГО	1146	46	160	76

Джерело: [2, с. 89–90]

Наведені дані свідчать про низький ступінь організації та розвитку МТТ у першій половині 1920-х рр. на Волині. Це було пов'язано із різними причинами, особливо зі складнощами відновлювального періоду розвитку сільського господарства та економіки після громадянської війни 1917–1922 рр. Найбільшу кількість МТТ, виходячи зі співвідношення їх та кількості сіл у районах, станом на листопад 1927 р. мали Мархлевський (10) та Новоград-Волинський (8) райони.

Історичні студії

Прискореними темпами планувалось організувати додатково в кожному районі на лютий 1928 року від 13 до 22 таких товариств, що свідчило про безпосереднє втручання держави у хід організації МТТ на місцях та виділення нею значної допомоги для цього процесу. До того ж влада була зацікавлена у розвитку саме колективних форм організації селянських господарств під своїм контролем для вирішення існуючих у державі проблем та намагалась їх усіляко підтримувати економічними й адміністративними методами.

Членами цих товариств могли бути незаможні селяни (не менш, ніж 75 % загальної кількості) та середняки [8, арк. 58]. Отже, радянська влада звертала особливу увагу на бідніші прошарки селян як свою опору та підтримку на місцях. Заможні прошарки селян не включались у цей процес, оскільки вони, по-перше, були потенційно ворожим елементом для самої влади, по-друге, частина з них була спроможна сама придбати сільськогосподарські машини та знаряддя у кредит.

Для прискорення процесу організації МТТ на місцях Окружному кооперативному комітетові було запропоновано допустити спрощену реєстрацію МТТ (за доповіддю сільради та районного агронома). Окрім того, особливу увагу звернено на будівництво відповідних будівель, де б зберігались та використовувались сільськогосподарські машини й знаряддя. Це будівництво мало відбуватися за рахунок бідняцького фонду та власні кошти селян – членів МТТ. Постачання нових МТТ сільгоспмашинами та знаряддями планувалось проводитись через існуючу мережу кооперативної Окрсельспілки – сільськогосподарські товариства, яким машини відпускалися за собівартістю [8, арк. 60].

План завезення сільськогосподарських машин для Волинської округи на 1927/28 господарський рік було встановлено у розмірі 1 275 000 крб. [7, арк. 3]. У доповіді про хід організації МТТ у Волинській округі (25.01.1928 р.) визначено як серйозну проблему постачання машин у села, недомовленості між Окрсельспілкою та «Плугатарем». Більш того, ще у 1927 р. правління Окрсельспілки вважало, що справу машинопостачання необхідно передати лише цій організації, а базу «Плугатаря» ліквідувати. Вказувалось на випадки, коли ця база примушувала сільськогосподарські товариства брати ті машини, на які не було попиту, або на її складах не було необхідних машин [4, арк. 14 зв. – 15]. Однак, незважаючи на це, кредитний план машинопостачання Житомирською базою «Плугатаря» за перший квартал 1927/28 року було виконано на 98,3 %. Передбачався продаж машин на 170 250 крб., а фактично було продано на 167 248 крб. На другий квартал цього господарського року план кредитування по машинопостачанню затвердили на суму 283 750 крб. [6, арк. 15 зв. – 16].

Новостворені МТТ отримували значні пільги. Було визнано необхідним кредитувати їх за довгостроковим кредитом Сельбанку на чотири роки за рахунок цільових кредитів. Зазначимо, що машини пропонувалось видавати МТТ одразу ж після затвердження статуту товариства. Завдаток при цьому не повинен був перевищувати 5 % загальної суми вартості машин та стягуватись через три місяці після одержання машин товариством. Ішлося також про відповідні будівлі для зберігання машин, забезпечення обслуговування МТТ відповідним агроінструкторським персоналом. Процес просування машин на село мав відбуватись через сільськогосподарські та кредитні кооперативні товариства. Низова мережа сільськогосподарської кооперації повинна при цьому була взяти відповідальність щодо розрахунку не менш, ніж 15 % вартості машин, надаючи гарантію векселями [6, арк. 16 зв., 17, 30].

Про об'єднання зусиль та взаємодію у справі машиноторгівлі для села відповідних органів держави й кооперації зазначалося ще в 1927 р. – подолання монопольного становища та нездорової конкуренції окремих організацій, неправильного використання кредитів для машинопостачання [4, арк. 4].

Переважно покупцями сільськогосподарських машин були середняцькі та бідняцькі господарства, як показують статистичні дані по районах Волинської округи у другому півріччі 1928/29 господарського року. Лише в окремих районах переважали серед покупців заможні селяни. Так, у Новоград-Волинському районі 127 середняцьких та 22 незаможних господарства придбали машин відповідно на суми 6357 крб. та 918 крб. через довго та короткострокові кредити; у Черняхівському районі за цей же період 220 середняцьких та 247 незаможних господарств – відповідно на суму 13 160 крб. та 13 541 крб. [9, арк. 109, 56].

Кількість машинних товариств значно збільшилась порівняно із колгоспами. У 1927 р. у Волинській окрузі було організовано 40 МТТ і лише п'ять сільськогосподарських комун та артільей. Вигідним для селян було те, що при організації цих товариств, на відміну від колгоспів, не треба було проводити нового землевпорядкування; використовувалися спільно прості та складні машини; землю обробляли спільно [1, с. 129–130].

Загалом на лютий 1928 р. по всій Волинській окрузі організовано 236 МТТ, що разом з раніше існуючими товариствами складало 283. Такі товариства могли охопити від 30 до 50 % безреманентних господарств. Влада розраховувала надати можливість бідняцьким господарствам використати всі економічні вигоди кооперації при застосуванні машин, звільнити від залежності з боку заможних селян і тим самим більше залучити на свій бік, зробити своїми союзниками [7, арк. 58].

Про кількість МТТ по районах Волинської округи станом на липень 1928 р. можна дізнатись з табл. 2:

Таблиця 2

Машинно-тракторні товариства у Волинській окрузі

Район	Усього МТТ на 1.06.1928 р.	Кількість МТТ, для яких складено виробничі плани
Пулинський	15	3
Володарський	15	–
Потіївський	20	4
Радомишльський	16	–
Черняхівський	18	9
Мархлевський	34	3
Баранівський	21	–
Держинський	22	–
Троянівський	26	–
Іванківський	16	–
Ярунський	20	5
Новоград-Волинський	26	5
УСЬОГО:	249	29

Джерело: [5, арк. 277]

З наведеної інформації помітно, що за прямої підтримки влади організовано значну кількість МТТ порівняно зі станом на листопад 1927 р. (див. табл. 1). Однак було ще досить багато проблем із їхньою безпосередньою діяльністю, оскільки з 249 товариств виробничі плани мали тільки 29.

У січні – березні 1928 р. МТТ округи отримали від держави в рахунок довгострокового кредиту сільгоспмашини на суму 336 672 крб. [1, с. 131].

У новостворених МТТ влада наполягала на обов'язковому зведенні земель членів товариств до однієї межі в окремих полях громадської сівозміни, щоб зробити можливим громадське використання відповідних машин та знарядь, а також для того, щоб у майбутньому полегшити перехід МТТ на статут товариств зі спільного обробітку землі. Більше того, вважалось за необхідне і доцільне добитись постанов від МТТ щодо їхнього вступу Окрколгоспсекції як членів-пайщиків. Можна сказати, що МТТ відігравали роль перехідної ланки у колективізації селянських господарств.

Важливе значення у купівлі надавалось також прокатним пунктам сільгоспмашин. Планувалось, що протягом чотирьох років прокат мав оплатити усі витрати одержання та утримання, однак неприпустимим при цьому вважався підприємницький ухил та експлуатація бідняцьких селянських господарств. Серед інших важливих завдань ішлося про забезпечення своєчасного ремонту сільгоспмашин, наявності кваліфікованої робочої сили в МТТ, їх агрономічного обслуговування [7, арк. 58–58 зв.].

Історичні студії

Як показує статистика, найбільше машин у другій половині 1920-х рр. у Волинській окрузі продано за рахунок цільових кредитів через сільськогосподарську кредитну кооперацію, а найменше – за готівку.

Практика застосування сільгоспмашин та знарядь у селянських господарствах була ще недостатньою. Так, В. Чубар, голова Ради РНК УСРР, у жовтні 1928 р. звернув на це серйозну увагу: під час осінньої кампанії використано лише 49,7 % усіх машин, що були в наявності у 94-х пунктах обстеження з боку відповідних органів; з 62 молотарок на 146 пунктах у прокаті було лише сім [7, арк. 8 зв., 373].

Кінець 1920-х років не став кінцем проблем в організації та діяльності МТТ у Волинській окрузі. Як засвідчують окремі документи, план машинопостачання на 1928/29 господарський рік з боку кооперативної Окрсельспілки було виконано 79,2 %, а сільськогосподарськими товариствами – лише на 57 %. Причинами цього називалися: відсутність певного асортименту та кількості сільгоспмашин, недостатня робота керівного складу окремих сільгосптовариств у цій справі [10, арк. 523].

Також необхідно звернути увагу на те, що у діяльності МТТ в селах були зацікавлені переважно середняки, які могли складати в цих товариствах до 25 % членів, а бідняцькі селянські господарства не мали достатнього досвіду та були часто досить інертними у цій діяльності.

Усі заходи, що проводились у сільському господарстві України, особливо з 1927 р., підпорядковувались одній меті – його колективізації. Передумовами цього мали стати громадські сівозміни при сільськогосподарських кооперативах та організація тракторних пересувних колон радгоспів. Звичайно, і організація МТТ, як уже зазначалося, мала у перспективі підпорядковуватись цій же меті. Сучасні українські дослідники звертають увагу на те, що пізніше відбулася перереєстрація МТТ, у ході якої частину товариств було розпущено, а техніку передано на користь колгоспів. Так, в Україні на травень 1929 р. налічувалось 10 439 тракторів, однак в МТТ перебувало вже лише 14,7 % з них, у радгоспах – 17,2 %, колгоспах – 52,4 % [11, с. 59, 61–62].

Кооперація у 20-х роках ХХ ст. на селі сприяла значному поліпшенню становища господарств, у т. ч. щодо використання для своїх потреб машин та знарядь. Так, станом на 1928 р. за допомогою кооперації в Україні працювали 1336 машинно-прокатних і 2122 зерноочисних пункти [12, с. 92]. У жовтні 1928 р. в УСРР діяло ще 4528 МТТ, що об'єднували 267 тис. селянських господарств [13, с. 80].

Статистичні дані свідчать про зменшення кількості МТТ в окрузі у 1929–1930 рр. Якщо на 1 листопада 1929 р. тут нараховувалось 257 МТТ, то на 1 січня 1930 р. – 244. Нові МТТ вже не створювались, а старі поступово переходили на статут колгоспів або машинно-тяглових кооперативних товариств [1, с. 148].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, вивчення організації кооперативних МТТ у Волинській окрузі в другій половині 1920-х рр. показало, що органи радянської влади були зацікавленими в утворенні та діяльності таких об'єднань для підтримки особливо бідних, а також середніх прошарків селянства як своєї економічної та політичної опори на селі. У подальшому влада планувала поступово втягнути ці товариства у процес колективізації сільського господарства, розглядала їх як перехідну форму до створення колгоспів.

Джерела та література

1. Ільчук Л. Г. Соціалістичні перетворення у сільському господарстві Житомирщини (1920–1930 рр.) / Л. Г. Ільчук // Наук. зап. Житомир. держ. пед. ін.-ту ім. І. Франка. Т. VI. Серія суспільних наук. – Житомир, 1957. – С. 121–157.
2. Социалистическое строительство на Житомирщине. 1921–1941 : сб. документов и материалов / сост. Г. И. Денисенко, В. В. Калинин, П. М. Король и др. – К. : Наук. думка, 1983. – 212 с.
3. Рибак І. В. Індивідуальне селянське господарство Східної Волині у добу непу / І. В. Рибак // Матеріали Всеукр. науково-красназничої конф. «Україна від епохи УНР до початку ХХІ століття», присвяченої 125-річчю від дня народження І. А. Феценка-Чопівського, 20–22 січня 2009 р. / [голов. ред. М. Ю. Костриця]. – Житомир : М. Г. Косенко, 2009. – С. 205–211.
4. Державний архів Житомирської області, ф. Р-308, оп. 1, спр. 62, 56 арк.
5. Там само, спр. 56, 136 арк.
6. Там само, ф. Р-272, оп. 1, спр. 154, 408 арк.

7. Там само, ф. Р-126, оп. 1, спр. 356, 376 арк.
8. Там само, ф. Р-280, оп. 1, спр. 71, 330 арк.
9. Там само, ф. Р-277, оп. 1, спр. 215, 156 арк.
10. Там само, ф. Р-449, оп. 1, спр. 26, 798 арк.
11. Пашенко В. Соціалістична реконструкція сільського господарства України за планом О. Шліхтера / В. Пашенко // Гуржіївські історичні читання : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 3. – С. 58–62.
12. Свідерська О. М. Роль кооперації у розвитку сільського господарства Поділля та південно-східної Волині у добу НЕПу (1921–1929 рр.) / О. М. Свідерська // Гуманітарний журн. – 2012. – № 4. – С. 90–93.
13. Історія українського селянства : нариси : в 2 т. / НАН України; Ін-т історії України / В. А. Смолій (відп. ред.). – К. : Наук. думка, 2006. – Т. 2. – 653 с.

Власюк И. Организация кооперативных машинно-тракторных товариществ в Волынском округе во второй половине 20-х годов XX в. Исследуется проблема организации кооперативных машинно-тракторных товариществ на территории советской Волыни во второй половине 20-х годов XX в., соответствующие мероприятия органов государственной власти.

Ключевые слова: машинно-тракторные товарищества, Волынь, новая экономическая политика, крестьянство, советская власть.

Vlasiuk I. Organization of the Co-operative Machine Societies of Soviet Volyn in the Second Half of 20th of the XX Age. The problem of organization of the co-operative machine societies of soviet Volyn in the second half of 20th of the XX age, proper measures of the public authorities is explored in the article.

Key words: machine societies, Volyn, new economic policy, peasantry, soviet power.

УДК 94(477)«1941/1944»

Сергій Іванов –
аспірант кафедри історії ім. М. П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»

Репресії німецької влади проти цивільного населення Волині (1941–1944 рр.)

Розглянуто розгортання німецької окупаційної політики на Волині у 1941–1944 рр. Здійснено спробу проаналізувати її суть, причини, масштаби, наслідки, а також виділити категорії населення, які найбільше постраждали від агресії гітлерівців.

Ключові слова: репресії, Волинь, цивільне населення, колективна відповідальність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Друга світова війна стала величезною трагедією для українського народу. Масштаби репресій, які проводились німецькими окупантами, були чи не найбільшими в новітній історії і зачіпали усі категорії населення. Саме тому ця тема привертала увагу вітчизняних та іноземних дослідників: В. Данилюк, В. Данильчук, О. Забродця, М. Загорулька, А. Юденкова, К. Беркгофа, В. Лауер, Б. Єрмбакової. Проте низка аспектів залишається недостатньо розробленою. Найбільш перспективними у цьому контексті є дослідження з регіоналістики, соціальної історії та історії повсякденності. Саме тому увага до Волині та її населення не випадкова.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Керівництво Третього рейху завчасно спланувало систему політичних, ідеологічних, економічних та військових заходів, що передбачали повну ліквідацію політичної незалежності, державності, економічне розорення захоплених територій, расову дискримінацію населення. Всі ці заходи окупантів називались «новим порядком» [22, с. 804–805].

© Іванов С., 2014